

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ

©2021 АТАМАНЧУК З. А.

УДК 658.114.5:005.51

JEL: F29; G30; G34

Атаманчук З. А. Проблеми та перспективи розвитку корпоративного управління в Україні

Метою публікації є з'ясування сутності корпоративного управління, вивчення особливостей формування корпоративного сектора в Україні, дослідження існуючих проблем та окреслення перспективних шляхів розвитку системи корпоративного управління. Автором розглянуто підходи до визначення поняття «корпоративне управління». З'ясовано роль системи корпоративного управління у вітчизняній економіці й особливості формування корпоративного сектора в нашій державі, основу якого становить неефективна структура акціонерної власності, наявність у держави великої кількості акцій і необхідність розв'язання проблеми управління державними корпоративними правами, а також потужне податкове навантаження. На основі розглянутих особливостей двох систем корпоративного управління: інсайдерської, в якій власність сконцентрована в руках кількох осіб, що володіють значними частками корпоративного майна, та аутсайдерської, за якої акціонерна власність є достатньо розпорошеною, обгрунтовано українську модель корпоративного управління, що на сучасному етапі перебуває на стадії свого становлення та поєднує елементи як першої, так і другої системи. Акцентовано увагу на тому, що, незважаючи на суттєві вади сучасних корпорацій, саме вони здатні забезпечити найвищу ефективність виробництва, що може стати поштовхом для економічного поступу нашої держави. Запропоновано конкретні заходи щодо вдосконалення системи функціонування корпоративного сектора економіки України, зокрема: ефективна нормативно-правова база; приведення внутрішніх положень, діючих на рівні акціонерних товариств, у відповідність з нормами чинного законодавства; підвищення конкурентоспроможності українського фондового ринку; перетворення держави як власника акцій в ефективного акціонера через створення належної системи державного регулювання ринку капіталу; демінізація корпоративного сектора з метою покращення процедури розкриття інформації; удосконалення організаційно-управлінської структури акціонерних товариств шляхом чіткого розподілу влади, відповідальності та підзвітності; оптимізація дивідендної політики; ефективний менеджмент корпорацій; покращення рівня корпоративної культури; формування дієвої системи корпоративного контролю.

Ключові слова: корпоративний сектор, корпоративне управління, корпоративні організаційні структури, акціонерне товариство, приватизація, власність, концентрація власності.

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2021-8-184-189>

Рис.: 1. **Табл.:** 2. **Бібл.:** 15.

Атаманчук Зорина Асланівна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри міжнародних економічних відносин, Донецький національний університет імені Василя Стуса (вул. 600-річчя, 21, Вінниця, 21021, Україна)

E-mail: zarinaatamanch@ukr.net

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-6139-1653>

UDC 658.114.5:005.51

JEL: F29; G30; G34

Atamanchuk Z. A. Problems and Prospects of the Development of Corporate Management in Ukraine

The publication is aimed at clarifying the essence of corporate management, studying the peculiarities of the formation of the corporate sector in Ukraine, researching existing problems and outlining promising ways for the development of the corporate management system. The author considers approaches to defining the concept of «corporate management». The article clarifies the role of the corporate management system in the national economy and the peculiarities of the formation of the corporate sector in our country, the basis of which is the inefficient structure of shareholders' property, the presence of a large number of shares owned by the State and the need to solve the problem of managing the State-owned corporate rights, as well as a powerful tax burden. On the basis of the considered peculiarities of two corporate management systems: insider, in which the property is concentrated in the hands of several persons who own significant shares of corporate property, and outsider, in which joint-stock ownership is sufficiently dispersed, the Ukrainian model of corporate management is substantiated, which at the present stadium is at the stage of its formation and combines elements of both the first and second systems. It is emphasized that, despite the significant problems of modern corporations, they are able to ensure the highest production efficiency, which can be an impetus for the economic progress of our country. Concrete measures have been proposed to improve the functioning of the corporate sector of the Ukrainian economy, in particular: effective regulatory framework; bringing the internal provisions in force at the level of joint stock companies in accordance with the norms of the current legislation; increasing the competitiveness of the Ukrainian stock market; transformation of the State as the owner of shares into an effective shareholder through the creation of a proper system of the State regulation of the capital market; unshadowing of the corporate sector in order to improve the information disclosure procedure; improvement of the organizational and management structure of joint stock companies through a clear distribution of power, responsibility and accountability; optimization of dividend policy; effective management of corporations; improving the level of corporate culture; formation of an effective corporate control system.

Keywords: corporate sector, corporate management, corporate organizational structures, joint-stock company, privatization, ownership, multiple ownership.

Fig.: 1. **Tabl.:** 2. **Bibl.:** 15.

Atamanchuk Zoryna A. – PhD (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of International Economic Relations, Vasyl Stus Donetsk National University (21 600-richchia Str., Vinnytsia, 21021, Ukraine)

E-mail: zarinaatamanch@ukr.net

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-6139-1653>

В економіці України відбувається складний і суперечливий процес руйнації існуючих відносин суспільної власності внаслідок структурної трансформації економіки країни в цілому та наتمість – становлення нової системи відносин у межах недержавних форм власності. В усьому світі в процесі розвитку суспільного виробництва на перший план виходять ті форми, які здатні забезпечити найвищу ефективність, а саме – корпоративні організаційні структури, з можливістю концентрації фінансового, виробничого, трудового та інноваційного капіталу. З огляду на це, питання дослідження особливостей формування корпоративного сектора в Україні – державі, що активно інтегрується у світове господарство, набуває особливої актуальності.

Першими звернули увагу на переваги корпоративних меркантилісти Т. Мен і Дж. Ло. [1, с. 89–90]. Пізніше науковий пошук у цьому напрямку було продовжено класиками економічної теорії – А. Смітом, який критично ставився до акціонерних компаній, вбачав у них певну загрозу економічній конкуренції, але водночас допускав можливість їх існування в окремих видах діяльності, та Дж. С. Міллем, який позитивно ставився до функціонування акціонерних товариств, виділяючи їхні переваги над іншими підприємствами [2, с. 22–23]. Надалі питання корпоративної власності зустрічаються у працях таких науковців, як: Е. Бернштейн, Т. Верблен, А. Маршалл, Дж. М. Кейнс, Дж. Коммонс, Г. Мінз, Р. Оуен, Ф. Райфайзен, Й. Шумпетер та інших. Особливості корпоративного управління в Україні є об'єктом наукового пошуку В. Бабіченко, Ю. Войцеховської, І. Гейця, М. Іорґачової, В. Кублікова, С. Красовського, Є. Манжули, О. Полінкевич, М. Сарнавської, Т. Фролової, В. Царук, Ю. Чихачової, А. Ягмуджи та багатьох інших. Проблеми концентрації власності в корпоративному секторі та її вплив на ефективність компаній розглядаються у працях М. Беляй, О. Денис, О. Лактіонової, А. Наконечної, М. Сарнавської, В. Третяк, Ф. Фратіні та інших науковців. Проте доцільними є подальші дослідження проблемних питань розвитку корпоративної власності, особливостей цього процесу як ефективного інструменту зростання конкурентоспроможності економіки нашої держави.

Метою статті є з'ясування сутності корпоративного управління, вивчення особливостей формування корпоративного сектора в Україні, дослідження існуючих проблем та окреслення перспективних шляхів розвитку системи корпоративного управління.

В Україні становлення та функціонування корпоративного сектора є важливою складовою євроінтеграційних процесів [2, с. 24], що вимагає від нашої держави проведення відповідних реформ і поступового входження у висококонкурентне середовище.

Акціонерні товариства, холдинги й інші корпоративні об'єднання, що з'явилися порівняно недавно, сформували корпоративний сектор економіки Украї-

ни. Управління акціонерними товариствами та іншими корпоративними об'єднаннями має особливості, які вимагають використання теорії корпоративного управління [3].

В економічній літературі наведено різні підходи до визначення поняття «корпоративне управління», основні з яких систематизовано в *табл. 1*.

Проблема формування національної моделі корпоративного управління підприємствами набула особливої актуальності в Україні з кінця 1990-х років після закінчення масової приватизації та створення значного прошарку акціонерів [3, с. 98–99]. Окрім того, формування корпоративного сектора відбувалося на базі попередньої системи, в якій великі підприємства та науково-виробничі об'єднання посідали провідне місце [2, с. 26]. Проте суспільство зіткнулося з певними проблемами, що суттєво вплинули на подальший розвиток системи корпоративних відносин. Серед них були проблеми як зовнішнього характеру, так і внутрішні (*табл. 2*).

Серед особливостей формування вітчизняного корпоративного сектора фахівці виділяють: неефективну структуру акціонерної власності в процесі приватизації; значну роль держави у формуванні корпоративного сектора; наявність у держави великої кількості акцій і необхідність розв'язання проблеми управління державними корпоративними правами; потужне податкове навантаження, яке створює для акціонерів різних галузей неоднакові податкові умови [9, с. 80; 10].

В Україні не можна прослідкувати чітких особливостей і методології проведення приватизації, адже протягом 1991–2009 рр. вона мала несистемний хвилеподібний характер [11, с. 79]. Фахівці констатують, що основою вітчизняної приватизаційної програми була модель масової приватизації, що об'єднувала корпоратизацію та розподіл приватизаційних сертифікатів серед громадян. При цьому, важливим елементом такої моделі була закрита підписка на акції серед інсайдерів, система сертифікатних аукціонів і система посередників – сертифікатних інвестиційних фондів [12].

Модель проведення приватизації значно вплинула на формування структури власності в нашій державі. В економічній літературі [12, с. 98–102; 13, с. 4] наведено дві системи корпоративного управління: інсайдерська, в якій власність сконцентрована в руках кількох осіб, що володіють значними частками корпоративного майна, та аутсайдерська, за якої акціонерна власність є достатньо розпорошеною. Стверджується, що чим нижчим є рівень економічного розвитку держави, тим більш недосконалою є існуюча інституціональна система, тим вищою є концентрація власності – як наслідок неефективної нормативно-правової бази із захисту інвесторів у національній економіці.

Підходи до визначення поняття «корпоративне управління»

Підходи до визначення поняття «корпоративне управління»	Автор, джерело
Корпоративне управління – система відносин, яка визначає правила та процедури прийняття рішень щодо діяльності господарського товариства та здійснення контролю, а також розподіл прав і обов'язків між органами товариства та його учасниками стосовно управління товариством	Закон України «Про державне регулювання ринків капіталу та організованих товарних ринків» (2020) [4]
Під корпоративним управлінням розуміється система взаємовідносин між менеджментом компанії, її радою директорів, її акціонерами та іншими зацікавленими особами. Корпоративне управління також визначає структуру, за допомогою якої встановлюються цілі компанії, а також способи досягнення цих цілей і моніторинг результатів діяльності	Принципи корпоративного управління G20/OECD (2016) [5]
Під корпоративним управлінням розуміється загальний менеджмент, стратегічне управління підприємством, персоналом і т. п. Корпоративне управління не відірване від загального менеджменту, воно є одним із його базових елементів, визначає, насамперед, погодження відносин власників і менеджерів. Корпоративне управління виділилося на певному історичному етапі соціально-економічного розвитку, коли відбулося відокремлення функцій управління від власності та почали виникати організаційні форми господарювання, що отримали назву акціонерних товариств або корпорацій	Штерн Г. (2009) [6]
Автором запропоновано для позначення об'єкта корпоративного управління використовувати поняття «корпоративні структури», змістовне наповнення якого враховує еволюційний розвиток даної форми організації підприємницької діяльності, оскільки передбачає включення до його складу як господарських товариств, так і їх об'єднань. В основу корпоративного управління покладено змістовні особливості поняття «корпоративна структура», зокрема наявність відокремленості прав власності від прав управління корпоративною структурою внаслідок того, що її власність розподілена між значною кількістю стейкхолдерів	Царук В. (2018) [7]
Корпоративне управління є системою забезпечення ефективної діяльності корпорації завдяки взаємодії акціонерів, органів управління та зацікавлених осіб з метою отримання максимального прибутку відповідно до чинного законодавства та міжнародних стандартів	Ягмуджи А. (2007) [8]

Джерело: систематизовано автором.

Таблиця 2

Проблеми корпоративного управління в Україні

Зовнішні	Внутрішні
<ul style="list-style-type: none"> – Наявність прогалин у вітчизняному корпоративному законодавстві, що не сприяє покращенню інвестиційного клімату в Україні; – проблема формування кодексу корпоративного управління з урахуванням особливостей української ментальності та вже сформованих на рівні провідних світових корпорацій принципів корпоративного управління; – проблема ефективної взаємодії між органами державної влади та корпоративними структурами; – недостатній рівень розвитку українського фондового ринку та його інфраструктури; – відсутність у більшій частини населення реальних коштів для ефективної організації бізнесу; – недостатній рівень прозорості процедури розкриття інформації 	<ul style="list-style-type: none"> – Фізично та морально застарілі основні фонди підприємств, що підлягали приватизації; – часті непорозуміння у відносинах між акціонерами та управляючими; – недостатній рівень підготовки менеджерів корпорацій з теорії та практики корпоративного управління, механізмів функціонування корпорацій, з антикризового менеджменту, що дозволило б організувати ефективну роботу корпорацій в ринкових умовах та підвищити рівень конкурентоспроможності; – проблема формування належного рівня корпоративної культури

Джерело: авторська розробка.

Українська модель корпоративного управління, що на сучасному етапі перебуває на стадії свого становлення, поєднує елементи як першої, так і другої системи.

Модель корпоративного управління в Україні наведено на рис. 1.

На початку приватизаційних процесів в Україні власність була притаманна аутсайдерській моделі, далі для національної моделі стала характерною тенденція до концентрації власності та контролю, запровадження елементів перехресного володіння та формування складних корпоративних структур різного

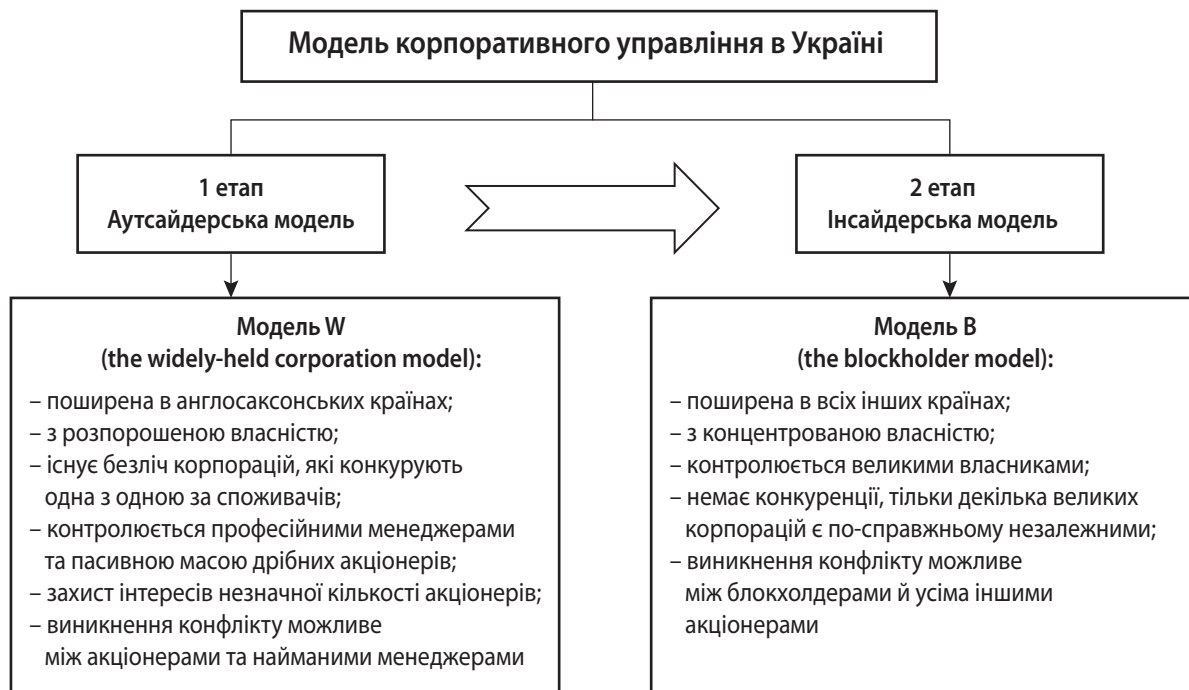

Рис. 1. Модель корпоративного управління в Україні

Джерело: складено на основі [10; 12].

типу, що властиво інсайдерським моделям. Зазначимо, що Модель W (*the widely-held corporation model*) найбільшого поширення набула в США, Великій Британії та інших країнах англосаксонського типу. Натомість Модель B (*the blockholder model*), з концентрованою власністю, поширена в Японії, Німеччині, країнах континентальної Європи та в більшості країнах світу. Структура власності є основним елементом, за яким ці моделі відрізняються між собою. Для моделі W характерною є розпорошена власність (із широким володінням акціями), а для моделі B – концентрована, з домінуючими власниками, так званими блокхолдерами.

У результаті спонтанної приватизації на межі 1980–90-х рр., унаслідок організаційних маніпуляцій і структурних перетворень колишніх галузевих міністерств і відомств, номенклатура приборала до своїх рук найбільш прибуткові підприємства та сфери економічної діяльності, насамперед орієнтовані на експорт підприємства паливно-енергетичного комплексу [14, с. 36–37].

За роки незалежності Україна, на яку припадала чверть сільськогосподарського виробництва СРСР і яка мала потужні виробничо-промислові комплекси літакобудування, машинобудування, металургійні комбінати та багато іншого, в рейтингу зростання пострадянських економік знаходиться серед 15 позицій на 13-й [15]. Серед причин такого становища фахівці виділяють корупцію та злиття влади і капіталу, що є наслідком, перш за все, специфічного формування корпоративного сектора в Україні [2, с. 25].

Незважаючи на суттєві вади сучасних корпорацій, саме вони здатні забезпечити найвищу ефективність виробництва, що може стати поштовхом для економічного поступу нашої держави.

Корпоратизація економіки України стала основною причиною необхідності пошуку інструментів та механізмів (контракти, організаційний дизайн, нормативне регулювання) формування системи відносин і взаємодії учасників корпоративної структури та захисту інтересів різних груп стейкхолдерів, які пов'язані з її діяльністю [7, с. 92].

ВИСНОВКИ

Підвищення ефективності функціонування корпоративного сектора економіки України є одним із пріоритетних завдань як на загальнодержавному, так і на міжнародному рівні.

Для вдосконалення системи функціонування корпоративного сектора української економіки важливим є вирішення таких проблемних питань:

- ✦ удосконалення нормативно-правового поля функціонування корпоративного сектора, основу якого мають становити розроблені з урахуванням міжнародних стандартів базові принципи та положення корпоративного управління;
- ✦ підвищення конкурентоспроможності українського фондового ринку, передусім через упровадження різноманітних дієвих фінансових інструментів, які б надавали можливість здійснювати інвестиції в певні фінансові активи на даному ринку, а також через розвиток

інфраструктури фондового ринку й активне впровадження сучасних технологій;

- ✦ приведення внутрішніх положень, діючих на рівні акціонерних товариств, у відповідність до норм чинного законодавства. З огляду на це, важливим є формування типових статутів акціонерних товариств як публічних, так і приватних; формування положення про інформаційну політику; положення про корпоративного секретаря, впровадження посади якого, починаючи з 1 січня 2018 р., є обов'язковим для всіх публічних акціонерних товариств України;
- ✦ перетворення держави як власника акцій в ефективного акціонера шляхом створення належної системи державного регулювання ринку капіталу;
- ✦ детинізація корпоративного сектора з метою покращення процедури розкриття інформації та підвищення рівня прозорості операцій, що сприятиме покращенню інвестиційної привабливості українських товариств;
- ✦ удосконалення організаційно-управлінської структури акціонерних товариств шляхом чіткого розподілу влади, відповідальності та підзвітності, а також формування адекватного механізму корпоративних відносин на рівні АТ;
- ✦ оптимізація дивідендної політики, зокрема, шляхом чіткого законодавчого закріплення регламентації порядку виплати дивідендів, перш за все дрібним акціонерам, інтереси яких часто не враховують власники великих пакетів акцій або проста більшість. Окрім того, стверджується, що чітка регламентація порядку нарахування та виплати дивідендів сприятиме збільшенню інвестицій в економіку країни з боку як населення, так і іноземних інвесторів;
- ✦ ефективний менеджмент корпорацій;
- ✦ поліпшення рівня корпоративної культури в акціонерних товариствах щодо прав акціонерів та управління ними;
- ✦ формування дієвої системи корпоративного контролю.

Удосконалення системи корпоративного управління залишається одним із пріоритетних завдань як на загальнодержавному рівні так і на міжнародному, проте вони мають бути розроблені з урахуванням інтересів всіх учасників.

Позитивні зміни в системі корпоративного управління України з урахуванням світового досвіду та ментальних особливостей формування та функціонування корпоративного сектора вітчизняної економіки в комплексі сприятимуть економічному піднесенню нашої держави.

Перспективним напрямом подальших наукових досліджень визначено проведення аналізу нормативно-правового забезпечення системи корпоративного управління в Україні. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Сливка Т. О. Еволюція наукових поглядів на розвиток корпоративної власності. *Український соціум*. 2014. № 3. С. 89–100. DOI: <https://doi.org/10.15407/socium2014.03.089>
2. Манжула Є. В. Особливості формування корпоративної власності в Україні. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 18 «Економіка і право»*. 2015. Вип. 29. С. 22–27. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/18805/Manzhula.pdf?fjsessionid=59833401A83AB5960F7318F107386C3A?sequence=1>
3. Сарнавська М. І. Особливості формування корпоративного сектору в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2016. № 6. С. 96–99. URL: http://lsej.org.ua/6_2016/28.pdf
4. Закон України «Про державне регулювання ринків капіталу та організованих товарних ринків» (Назва Закону в редакції Закону № 738-IX від 19.06.2020 № 738-IX) від 30.10.1996 р. № 448/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/448/96-вр#Text>
5. Принципы корпоративного управления G20/ОЭСР. Paris: OECD Publishing, 2016. URL: <https://www.iiaru.ru/upload/iblock/0f1/0f174cac13747b3895aa57a53fab352.pdf>
6. Штерн Г. Ю. Корпоративне управління : навч. посіб. Харків : ХНАМГ, 2009. 278 с.
7. Царук В. Сутність корпоративного управління: облікові аспекти. *Інститут бухгалтерського обліку, контроль та аналіз в умовах глобалізації*. 2018. Вип. 3–4. С. 92–100. URL: <http://ibo.wunu.edu.ua/index.php/ibo/article/view/388/387>
8. Ягмуджи А. В. Принципы корпоративного управления и обеспечение эффективного функционирования акционерных обществ. *Вісник економічної науки України*. 2007. № 1. С. 194–197.
9. Коробка С. В. Корпоративне управління в Україні: проблеми та шляхи їх вирішення. *Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. Гжицького*. 2016. Т. 18. № 2. С. 80–83. URL: <https://nvlvet.com.ua/index.php/economy/article/view/3322/3294>
10. Іоргачова М. І. Проблеми корпоративного управління в Україні. *Ефективна економіка*. 2018. № 11. DOI: 10.32702/2307-2105-2018.11.50
11. Чихачова М. І. Особливості становлення національної моделі корпоративного управління в контексті приватизації. *Актуальні проблеми економіки*. 2009. № 7. С. 77–85. URL: http://base.dnsgb.com.ua/files/journal/Aktualni-problemy-ekonomiky/Akt-prob-ekonomiky-2009-7/Akt-prob-ekonomiky-2009-7_77-85.pdf
12. Іоргачова М. І. Українська модель корпоративного управління. *Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету*. 2012. Вип. 30. Ч. 1. С. 98–102. URL: <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/2328/1/Українська%20модель%20корпоративного%20управління.pdf>
13. Геєць І. О. Особливості формування сучасного стану корпоративного сектора економіки України. *Економіка. Фінанси. Право*. 2009. № 5.

14. Сірко А. В. Первісне нагромадження капіталу – економічна основа спонтанного переділу суспільного багатства. *Економіка і прогнозування*. 2004. № 2. С. 31–47. URL: http://eip.org.ua/docs/EP_04_2_31_uk.pdf
15. Forbes.ua. Forbes Ukraine. URL: <https://forbes.ua/ru/authors/forbes-ukraina>

REFERENCES

- Chykhachova, M. I. "Osoblyvosti stanovlennia natsionalnoi modeli korporatyvnoho upravlinnia v konteksti pryvatyzatsii" [Formation Peculiarities of National Model of Corporate Management within Privatization Framework]. *Aktualni problemy ekonomiky*, no. 7 (2009): 77-85. http://base.dnsgb.com.ua/files/journal/Aktualni-problemy-ekonomiky/Akt-prob-ekonomiky-2009-7/Akt-prob-ekonomiky-2009-7_77-85.pdf
- Forbes.ua. *Forbes Ukraine*. <https://forbes.ua/ru/authors/forbes-ukraina>
- Heiets, I. O. "Osoblyvosti formuvannia suchasnoho stanu korporatyvnoho sektora ekonomiky Ukrainy" [Features of the Formation of the Current State of the Corporate Sector of the Economy of Ukraine]. *Ekonomika. Finansy. Pravo*, no. 5 (2009).
- Iorhachova, M. I. "Problemy korporatyvnoho upravlinnia v Ukraini" [Problems of Corporate Governance in Ukraine]. *Efektivna ekonomika*, no. 11 (2018). DOI: 10.32702/2307-2105-2018.11.50
- Iorhachova, M. I. "Ukrainska model korporatyvnoho upravlinnia" [Ukrainian Model of Corporate Governance]. *Zbirnyk naukovykh prats Cherkaskoho derzhavnogo tekhnolohichnoho universytetu*, is. 30, part 1 (2012): 98-102. <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/2328/1/Українська%20модель%20корпоративного%20управління.pdf>
- Korobka, S. V. "Korporatyvne upravlinnia v Ukraini: problemy ta shliakhy yikh vyrishennia" [Corporate Management in Ukraine: Problems and Ways of Their Decision]. *Naukovyi visnyk Lvivskoho natsionalnoho universytetu veterynarnoi medytsyny ta biotekhnolohii imeni S. Z. Gzhytskoho*, vol. 18, no. 2 (2016): 80-83. <https://nvlvet.com.ua/index.php/economy/article/view/3322/3294>
- [Legal Act of Ukraine] (1996). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/448/96-вр#Text>
- Manzhula, Ye. V. "Osoblyvosti formuvannia korporatyvnoi vlasnosti v Ukraini" [Features of the Formation of Corporate Ownership in Ukraine]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Seriia 18 «Ekonomika i pravo»*, is. 29 (2015): 22-27. <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/18805/Manzhula.pdf;jsessionid=59833401A83AB5960F7318F107386C3A?sequence=1>
- "Printsipy korporativnogo upravleniya G20/OESR" [G20 / OECD Principles of Corporate Governance]. Paris: OECD Publishing, 2016. <https://www.iaa-ru.ru/upload/iblock/0f1/0f174cac13747b3895aa57a53afab352.pdf>
- Sarnavska, M. I. "Osoblyvosti formuvannia korporatyvnoho sektoru v Ukraini" [Peculiarities of Forming Corporate Sector in Ukraine]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*, no. 6 (2016): 96-99. http://lsej.org.ua/6_2016/28.pdf
- Shtern, H. Yu. *Korporatyvne upravlinnia* [Corporate Management]. Kharkiv: KhNAMH, 2009.
- Sirko, A. V. "Pervisne nahromadzhenia kapitalu - ekonomichna osnova spontannoho peredilu suspilnoho bahatstva" [The Initial Accumulation of Capital Is the Economic Basis for the Spontaneous Redistribution of Social Wealth]. *Ekonomika i prohnozuvannia*. 2004. http://eip.org.ua/docs/EP_04_2_31_uk.pdf
- Slyvka, T. O. "Evoliutsiia naukovykh pohliadiv na rozvytok korporatyvnoi vlasnosti" [The Evolution of Scientific Views on the Development of Corporate Property]. *Ukrainskyi sotsium*, no. 3 (2014): 89-100. DOI: <https://doi.org/10.15407/socium2014.03.089>
- Tsaruk, V. "Sutnist korporatyvnoho upravlinnia: oblikovi aspekty" [The Essence of Corporate Governance: Accounting Aspects]. *Instytut bukhhalterskoho obliku, kontrol ta analiz v umovakh hlobalizatsii*, is. 3-4 (2018): 92-100. <http://ibo.wunu.edu.ua/index.php/ibo/article/view/388/387>
- Yagmudzhy, A. V. "Printsipy korporativnogo upravleniya i obespecheniye effektivnogo funktsionirovaniya aktsionernykh obshchestv" [Principles of Corporate Governance and Ensuring the Efficient Functioning of Joint Stock Companies]. *Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy*, no. 1 (2007): 194-197.